

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Społeczeństwo informacyjne

Author: Barbara Grabowska

Citation style: Grabowska Barbara. (2008). Społeczeństwo informacyjne. W: Z. Gajdzica (red.), "Aktywny w szkole - aktywny w życiu : narzędzia pedagogiczne w kształtowaniu środowiska edukacyjnego : budowanie aktywności edukacyjnej ucznia" (S. 47-52). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

★ Moduł I — Barbara Grabowska

Spółeczeństwo informacyjne.

1. Tarcza – ćwiczenie integracyjne.
2. Wprowadzenie do tematu: Przemiany cywilizacyjne wywołane rozwojem nowych technologii informacyjnych. „Latające plakaty” – praca w 6 grupach, burza mózgów na zadane tematy: edukacja międzykulturowa, społeczeństwo sieciowe, społeczeństwo informacyjne, społeczeństwo medialne, prawa człowieka, zrównoważony rozwój.
3. Perspektywy rozwoju społeczeństwa informacyjnego (wykład).
4. Człowiek w sieci (ankieta).
5. Typ integracji i więzi społecznych w nowym społeczeństwie (praca z tekstem).
6. Krok naprzód (gra symulacyjna).
7. Rola edukacji w społeczeństwie informacyjnym (dyskusja kierowana).
8. Korzyści i zagrożenia w cyberprzestrzeni (praca w grupach).
9. Gospodarcza, społeczna, edukacyjna i kulturalna polityka państwa – prezentacja, omówienie aktualnego stanu rozwoju społeczeństwa informacyjnego.
10. Czy projekty rządowe i pozarządowe mogą promować udział młodzieży w społeczeństwie (dyskusja, argumentacja, konfrontacja stanowisk).
11. Drzewo komunikacji – ocena zajęć.

Spółeczeństwo informacyjne. Przemiany cywilizacyjne i ich wpływ na edukację. Wprowadzenie w problematykę

Cele:

- zapoznanie z podstawowymi problemami społeczeństwa informacyjnego (globalizacja, edukacja, praca, handel i inne),
- przekazanie treści merytorycznych i metodycznych o znaczeniu technologii informacyjnej i komputerowej we współczesnej cywilizacji,
- ukazanie szans i zagrożeń rozwoju społeczeństwa informacyjnego,
- kształtowanie umiejętności właściwego korzystania z technologii informacyjnej.

Spółeczeństwo informacyjne czy społeczeństwo medialne?

Termin „społeczeństwo informacyjne” wywodzi się z języka japońskiego (*johoka shakai*) i został spopularyzowany przez futurologa Kenichi Koyamę w roku 1968. Eksperci japońscy¹, europejscy (*Mikroelektronika i społeczeństwo* 1987), ale przede wszystkim amerykańscy (Goban-Klas 2005) rozpoczęli studia w tym zakresie. Podstawę rozwoju społeczeństwa informacyjnego stanowiła „seria wynalazków prowadząca do powstania urządzeń służących przekazywaniu znaków na odległość i w czasie, takich jak telegraf czy fotografia, oraz intelektualnych technologii sterowania masową produkcją czy konsumpcją (określanych jako marketing i reklama), a także urządzeń do szybkich obliczeń statystycznych (pojawił się sorter – prekursor komputera). Telegraf, a następnie telefon dały początek globalnej sieci telekomunikacyjnej” (Goban-Klas 2005, s. 102).

Istnieje duża różnorodność w definiowaniu pojęcia społeczeństwa informacyjnego (Juszczak 2000). W większości kładzie się nacisk na istotne, dominujące znaczenie informacji, jak na przykład w definicji przyjętej na I Kongresie Informatyki Polskiej w 1994 roku: „społeczeństwo charakteryzujące się przygotowaniem i zdolnością do użytkowania systemów informatycznych, skomputeryzowane i wykorzystujące usługi telekomunikacji do przesyłania i zdalnego przetwarzania informacji”. W innych definicjach podkreśla się fakt przetwarzania, gromadzenia, przekazywania informacji na odległość, czas i wielkość. W raporcie Bangemanna (Bangemann 1994) zauważono, że rewolucja oparta na informacji prowadzi do zmiany sposobu, w jaki żyjemy i pracujemy. Goban-Klas i Sienkiewicz podkreślają, że „środki przetwarzania informacji i komunikowania są podstawą tworzenia dochodu narodowego i dostarczają źródeł utrzymania większości społeczeństwa” (Goban-Klas, Sienkiewicz 1999). Inni definiując społeczeństwo informacyjne, zauważają, że produkcja informacji i wartości niematerialnych staje się siłą napędową do formowania i rozwoju, a siła robocza składa się w większości z pracowników informacyjnych. W najnowszych opracowaniach akcentuje się potrzebę kształcenia społeczeństwa w kierunku dalszego rozwoju, tak by wszyscy mogli wykorzystywać możliwości, jakie dają środki masowej komunikacji. W polskim Urzędzie Komitetu

1 W roku 1972 Y. Maruda opracował kompleksowy plan przeobrażenia wszystkich sfer życia społecznego w oparciu o rozwój sektora informacji i telekomunikacji.

Integracji Europejskiej – formułując cele społeczeństwa informacyjnego – podkreślono, że Internet jest środkiem komunikacji obywatelskiej i informacji publicznej oraz założono powszechny dostęp do informacji i edukację społeczeństwa. W raporcie Komisji Europejskiej z 18 września 2001 roku pt. *E-Inclusion. The Information Society's potential for social inclusion in Europe* podkreślono, że dostęp do Internetu jest wskaźnikiem udziału w rozwijającym się społeczeństwie informacyjnym Unii Europejskiej. Dostrzeżono rozwarstwienie w dostępie do Internetu między zatrudnionymi a bezrobotnymi, osobami o wysokich i niskich dochodach, o wysokim i niskim wykształceniu.

Zdaniem Manuela Castellsa źródłem współczesnych przemian są trzy niezależne od siebie procesy: rewolucja informatyczna, gospodarczy kryzys kapitalizmu oraz radzieckiego socjalizmu oraz rozwój kulturowych ruchów społecznych. Na tej podstawie tworzy się nowoczesny model społeczeństwa sieciowego, którego materialną (Internet) i organizacyjną podstawą jest sieć². Sieć to siatka powiązań, a zarazem system zasobników i przekazyńców, to forma mediów, których treścią jest informacja, a istotą komunikacja. Jednak określenie „społeczeństwo sieciowe” jest zbyt wąskie, aby za jego pomocą ująć całość przemian społecznych i relacji między ludźmi. Adekwatnym terminem wydaje się być „społeczeństwo medialne”, obejmuje ono bowiem pojęcie społeczeństwa informacyjnego (w zakresie treści) i społeczeństwa sieciowego (w zakresie formy). Goban-Klas rozwinął myśl McLuhana: „Medium jest przekazem – przekaz jest informacją, informacja jest w sieci. W formule tej nie ma porządku, gdyż sieć i informacja, forma i treść są tu powiązane przez łańcuch relacji. Zmieniają się tylko ich fazy. Właśnie nowa faza ich rozwoju – zarówno sieci, jak i informacji, złączonych przez pojęcie medium – daje początek nazwie nowej formacji społecznej: formacji medialnej” (Goban-Klas 2005, s. 105).

W świecie ponowoczesnym doszło do dewaluacji tradycyjnie ukształtowanych wartości, wzorów życia, „upadło” wiele autorytetów. Dostrzegając zmiany społeczne, procesy urbanizacji, modernizacji, rewolucji informatycznej i wreszcie globalizacji, zauważono, że zmalał nacisk ze strony grup społecznych, które wcześniej ustalały reguły i konwencje. Coraz powszechniej proces socjalizacji nowych pokoleń jest wypierany przez proces indywidualizacji (indywiduacji), pojmowany jako rozpoznawanie przez jednostkę reguł życia społecznego i tworzenie tym samym możliwości ich podmiotowej kompozycji, a także proces emancypacji, rozumiany jako przezwyciężanie stanu dominacji i zależności, swobodne wyrażanie niemaniupulowanych potrzeb, wyzbywanie się przesądów, samodecydowanie. Coraz częstsze migracje, zwiększona ruchliwość jednostek – także w cyberprzestrzeni, tolerancja oraz uznanie inności sprawiają, że człowiek „uwalnia się” od więzów społecznych, rodzinnych, lokalnych, kulturowych, które wcześniej dostarczały mu wzorów kulturowych.

Równocześnie człowiek odczuwa zagubienie w świecie nadmiaru danych, informacji, co może wywoływać niepokój, a nawet lęk. Człowiek odbiera to jako wszechogarniający chaos informacyjny.

Perspektywy rozwoju społeczeństwa i edukacji

Rewolucja informatyczna zachodzi równolegle z przemianami społecznymi społeczeństwa, wspólnie wyznaczając konsekwencje dla socjalizacji kolejnych pokoleń, których rozwój i wzrastanie oraz własne kryzysy rozwojowe nakładają się na kryzysy zewnętrzne. W trudnych warunkach zmiany poczucie zagubienia, niepokój, niedostosowanie towarzyszące młodzieży są odczuciami towarzyszącymi również ich rodzicom.

Typy interakcji

Cechy interakcji	Interakcja bezpośrednia	Interakcja zapośredniczona	Zapośredniczona quasi-interakcja
Układ przestrzenno-czasowy	kontekst współobecności; wspólny przestrzenno-czasowy układ odniesienia	rozdzielenie kontekstów; dostępność w czasie i przestrzeni rozszerzona	rozdzielenie kontekstów; dostępność w czasie i przestrzeni rozszerzona
Zakres środków symbolicznych	duża różnorodność środków symbolicznych	zawężenie zakresu środków symbolicznych	zawężenie zakresu środków symbolicznych
Ukierunkowanie działania	działanie wobec konkretnych innych	działanie wobec konkretnych innych	działanie wobec nieograniczonej liczby odbiorców
Dialogowa/monologowa	dialogowa	dialogowa	monologowa

Źródło: Giddens 2005, s. 488.

² Castells zaproponował w 1996 roku określenie „społeczeństwo sieciowe”.

Kontakty społeczne w społeczeństwie medialnym są zapośredniczone przez media. Thompson uważa, że nowoczesne środki przekazu nie odbierają ludziom zdolności krytycznego myślenia, dostarczają natomiast wielu informacji, do jakich kiedyś nie mieliśmy dostępu.

Thompson wyróżnia trzy typy interakcji (za: Giddens 2005, s. 487-488):

- bezpośrednią – rozmowę osób, ma charakter dialogowy;
- zapośredniczoną – odbywa się z użyciem technik przekazu, jak papier, łącza i impulsy elektryczne; jest rozciągnięta w czasie i w przestrzeni – wybiega poza konteksty zwykłej interakcji bezpośredniej, ma charakter dialogowy;
- zapośredniczoną quasi-interakcję – odnosi się do relacji społecznych wytwarzanych przez środki masowego przekazu; jest rozciągnięta w czasie i przestrzeni, ale nie przebiega między konkretnymi jednostkami; ma charakter monologowy, jest jednostronną formą komunikacji.

Thompson stawia tezę, że trzeci typ komunikacji nie zdominował dwóch pierwszych, one wszystkie są ze sobą przemieszane, a środki masowego przekazu zmieniają równowagę między sferą publiczną i prywatną w naszym życiu.

W społeczeństwie medialnym zmienia się charakter więzi społecznych, człowiek żyje bowiem w dwóch światach, w realnej rzeczywistości ludzkiej i w wirtualnej rzeczywistości cyberprzestrzeni. Rzeczywistość wirtualna nie jest alternatywą dla rzeczywistości realnej. Oznacza ona świat różny od rzeczywistego, ale spełniający jego funkcje (Sitarski 2002, s. 392). „Więzi wirtualne to te, które rodzą się w rzeczywistości wirtualnej, a więc w czasie korzystania z Internetu. Aktualizują się, rozwijają się, trwają, wzmacniają się lub słabnąc w trakcie połączenia internetowego. Rodząc się w świecie wirtualnym, więzi te dokonują się jednak w świecie realnym, w aktualnej rzeczywistości społecznej, w której działa Internet. Zresztą skutki więzi wirtualnych trwają dalej poza czasem korzystania z Internetu” (Jacher 2007, s. 19). Więzi wirtualne mają aspekt zarówno obiektywny, jak i subiektywny. Komunikacja odbywana za pośrednictwem Internetu (CMC) może być bezosobowa, międzyosobowa, hiperosobowa.

Bauman zauważa: „Widzimy teraz, że istniejące kiedyś tak zwane społeczności silnie powiązane wewnętrznie powstały i trwały dzięki przepaści pomiędzy błyskawicznie odbywającą się komunikacją wewnątrz niewielkiej grupy (której wielkość ograniczona była przez wrodzone właściwości „materiału”, czyli zasięg ludzkiego wzroku, słuchu oraz pojemność pamięci) a ogromem czasu i środków potrzebnych do przekazania informacji pomiędzy poszczególnymi wspólnotami lokalnymi. Z drugiej strony słabość i krótkie życie tworzonych współcześnie wspólnot wydają się wynikać ze zmniejszenia się lub wręcz niwelacji tej przepaści: komunikacja wewnątrzgrupowa nie posiada żadnej przewagi nad procesem wymiany informacji pomiędzy wspólnotami, jeśli oba te procesy odbywają się w okamgnieniu” (Bauman 2000, s. 20). Autor zauważa nie tylko zmianę relacji społecznych w grupach, ale również oderwanie wspólnoty od miejsca. Dzisiejsze narzędzia komunikacji (mobilny Internet i telefon komórkowy) sprzyjają rozwojowi wspólnoty osób, bez uwzględniania miejsca, w którym zachodzi interakcja. Sprzyjają również zwiększeniu autonomii jednostki, która może – bez względu na aktualne miejsce pobytu – być online i podtrzymywać relacje interpersonalne.

Najwięcej niepokojów i lęków osób zajmujących się edukacją – szczególnie w dobie globalizacji – rodzi tożsamość. Dzisiejsze „kłopoty z tożsamością” również mogą mieć swoje źródło w utracie zakorzenienia społecznego. Ludzie za pośrednictwem mediów elektronicznych tworzą w świecie wirtualnym nowe grupy odniesienia, do których bardzo łatwo jest się przyłączyć, ale zarazem można bez konsekwencji i szybko je opuścić.

Pojęcie tożsamości, rozumianej jako kategoria psychospołeczna, jest stosowane zarówno w odniesieniu do „tożsamości osobniczej”, jak i do „tożsamości społecznej”. Uczeń ma poznawać, kim jest i kim może być. Edukacja szkolna ma umożliwić uczniowi uświadomienie jego korzeni, ma sprzyjać kształtowaniu szacunku dla innych kultur, a zarazem przygotowywać do refleksyjnego przeżywania własnej tożsamości. Budowanie projektów spójnego „siebie”, poddawanie narracji biograficznych nieustannej kontroli i ciągłej przebudowie to najistotniejsze cechy określające modernizację drugiego stopnia, o której pisze Beck w *Spółeczeństwie ryzyka*. W społeczeństwie drugiej nowoczesności jednostka „musi nauczyć się, pod groźbą kary permanentnego upośledzenia, pojmować samą siebie jako ośrodek działania, jako biuro planistyczne własnej biografii, własnych umiejętności, orientacji, kontaktów partnerskich itd.” (Beck 2002, s. 203).

Myślenie o edukacji wyznaczają współcześnie kierunki przemian o charakterze globalnym: rewolucja wiedzy i informatyki, rewolucja demograficzna, rewolucja jednoczesnej globalizacji i lokalizmu, rewolucja stosunków międzyludzkich, rewolucja ekonomiczna, rewolucja technologiczna, rewolucja ekologiczna, rewolucja estetyczna, rewolucja aksjologiczna, rewolucja polityczna (Dalin, Rust 2000, s. 392-394).

O najbliższej formacji społecznej będzie decydowała przede wszystkim – wymieniona przez autorów jako pierwsza – rewolucja wiedzy i informatyki. Wiedza już dzisiaj jest postrzegana jako forma kapitału.

Jeżeli przyjmiemy za Kwiecińskim, że „edukacja to ogół działań, procesów i warunków sprzyjających rozwojowi człowieka, a rozwój jest określany między innymi poprzez lepsze rozumienie siebie i relacji ze światem, skuteczniejszą kontrolę własnych zachowań i większe sprawstwo wobec procesów zewnętrznych” (Kwieciński

2000, s. 233), to przed nauczycielami stoi ogromne wyzwanie. Powinni pomóc młodzieży w sprostaniu wyzwaniom, jakie stawia przed nimi społeczeństwo informacyjne. W społeczeństwie respektującym zasady demokracji, pluralizmu i tolerancji, a zwłaszcza w społeczeństwie informacyjnym edukacja winna służyć nie tyle państwu, co społeczeństwu, obywatelom. Zatem, jak postuluje Lewowicki (Lewowicki 1995), doktryna **edukacji adaptacyjnej** (edukacji utrwalającej typowe dotychczas modele życia społecznego, „zamrażającej” zmiany, przygotowującej nowe pokolenia do zastanej rzeczywistości) musi być zastąpiona przez doktrynę **edukacji krytyczno-kreatywnej**, pobudzającej do innowacji, twórczości, zmian otaczającego świata.

Wśród koncepcji edukacji obywatelskiej można wskazać **teorię społeczeństwa ludzi uczących się** Stewarta Ransona. Wyzwaniem jest upełnomocnienie społeczeństwa do **autonomii i odpowiedzialności**. Racjonalna autonomia i odpowiedzialność to najbardziej ogólne cele edukacji. Celem jest aktywny uczący się, upełnomocniony dzięki umiejętnościom dokonywania odpowiednich wyborów dotyczących własnego życia oraz współpracy z innymi celem poprawienia jakości życia wszystkich członków społeczności.

Aby stworzyć warunki dla uczącego się podmiotu, należy: 1. traktować jednostkę jako podmiot działania zarówno w dziedzinie rozwoju osobistego, jak i partycypowania w sferze publicznej; należy położyć nacisk na samorozwój, wybór, autonomię i odpowiedzialność we wszystkich sferach; 2. dążyć do harmonii życia uczącego się, w której proces uczenia się zamienia się w cel sam w sobie, twórczo określający i kształtujący całe jego życie; traktować jako wartość tożsamość i godność każdej osoby; 3. widzieć podmiot jako uczestnika stosunków społecznych, gdyż tylko wtedy może odnaleźć swoją tożsamość moralną oraz przynależność do społeczności; promować uczenie się we współpracy, ponieważ uczący się ma respektować inne osoby i kultury.

W procesie edukacji szkolnej należy zwłaszcza kształtować krytyczny stosunek do treści zawartych w Internecie, trzeba uświadamiać młodzieży zagrożenia związane z surfowaniem w cyberprzestrzeni. Goban-Klas do opisanego zadania szkoły zaproponował metaforę morską i uważa, że powinna ona uczyć żeglowania, a nie surfowania w Internecie. Surfing polega na utrzymaniu się na desce na falach, żeglowanie natomiast to podróż morską z wytyczonym celem, wymagająca opanowania sztuki żeglarskiej, w tym wykorzystania instrumentów i posiadania określonej wiedzy. Autor proponuje hasło: „Bądź Kolumbem cyberprzestrzeni” (Goban-Klas 2005, s. 100).

Polityka państwa – gospodarcza, społeczna, zatrudnienia, edukacyjna, kulturalna

Dokonujące się zmiany w Europie – zwłaszcza procesy integracyjne – sprawiły, że realizowana jest koncepcja społeczeństwa obywatelskiego. Kluczową rolę przypisuje się edukacji, bowiem propozycje rozwoju społecznego wymagają od obywateli aktywnego i twórczego zaangażowania.

Spółeczeństwo informacyjne to typ społeczeństwa, w którym media masowe odgrywają decydującą rolę i wpływają na funkcjonowanie prawie wszystkich jego wymiarów:

1. Sferę gospodarki – pojawiają się nowe, odmienne zapotrzebowania na kwalifikacje, nowe formy pracy i zjawiska, takie jak *e-commerce*, *e-business*, *distance work*; na rynku pracy coraz większe znaczenie ma sektor usług, w którym zatrudnienie w roku 2000 w Stanach Zjednoczonych wynosiło 79% pracowników, w krajach UE około 68%, w Japonii 62% (w Polsce już 46%); odnotowano dynamiczny rozwój sektora nowych usług (komputerowych, teleinformatycznych, profesjonalnych oraz technicznych usług biznesowych i innych); powstaje sektor technologii informacyjnych (IT), który świadczy usługi komputerowe, telekomunikacyjne, audiowizualne; stały wzrost udziału tzw. pracowników wiedzy, tj. kreatywnych, najlepiej wykształconych, wysoko wyspecjalizowanych, zdolnych do samodzielnej pracy (Bogaj 2007, s. 51-52).
2. Sferę polityki, administracji i usług – mediatyzacja kampanii politycznych i uprawiania polityki, narzucanie „medialnego” widzenia rzeczywistości społecznej i politycznej, rola mediów jako instytucji kontroli społecznej (uzurpacja funkcji kontrolnej), zarządzanie administracją publiczną na odległość (*e-government*), podpis elektroniczny (*e-signature*), elektroniczne systemy płatności (*e-payment*) i telemedycyna (*e-health*).
3. Sferę kultury – kultury masowa i popularna dominują jako nowy typ kultury uniwersalnej, rola nowych mediów w procesie kształtowania nowych sposobów uczestnictwa w kulturze, kreowanie nowych stylów życia.
4. Sferę edukacji i wychowania – wzorcotwórcza i konkurencyjna rola mediów dla tradycyjnych instytucji wychowujących (rodziny i szkoły), odebranie szkole i nauczycielowi pozycji monopolisty w przekazywaniu wiedzy (*e-learning*).
5. Sferę więzi społecznej – z jednej strony manipulowanie, a z drugiej tworzenie sieci więzi „wirtualnych” w cyberprzestrzeni.

Czynnikiem mogącym odegrać szczególną rolę w zapobieganiu i minimalizowaniu negatywnych skutków globalizacji, a wzmacnianiu tych jej elementów, które prowadzą do postępu i rozwoju współczesnego

świata, jest – zdaniem Bogaja – edukacja. Autor wśród wyzwań związanych z globalizacją współczesnego świata, przed którymi stoi edukacja, wymienia:

- rozwarstwienie się przestrzeni społecznej szkoły,
- przewyższanie napięć związanych z ambiwalencją procesów towarzyszących globalizacji,
- zapobieganie wykluczeniom społecznym i kulturowym,
- skuteczne przeciwdziałanie rozpadowi tradycyjnych norm i wzorów ludzkiego działania oraz systemów wartości, narastającej fali prymitywnych standardów kultury masowej i postaw konsumpcyjnych, wreszcie walka z dehumanizacją człowieka,
- stworzenie nowego modelu szkoły reprezentującego wartości i ideały społeczeństwa informacyjnego opartego na wiedzy i oświacie,
- przeciwdziałanie syndromowi wirtualizacji,
- ukształtowanie nowego modelu człowieka potrafiącego kreować warunki do działania i współżycia w ramach różnych społeczności (Bogaj 2007, s. 49-50).

Niezwykle istotnym zagadnieniem jest kwestia kształcenia ustawicznego młodzieży, czyli ciągłego podwyższania kwalifikacji i umiejętności zawodowych poprzez uczestnictwo w szkoleniach, kursach, warsztatach. Przyczynami niskiego udziału (4%) dorosłych w kształceniu ustawicznym (*lifelong learning*) jest nie tylko pasywność i „wycofanie się” wielu młodych ludzi z wszelkiej aktywności, ale przede wszystkim brak środków finansowych i dostępu do instytucji kształcenia ustawicznego. Duży procent polskiej młodzieży żyje w rodzinach biednych i marginalizowanych, których nie stać na ponoszenie dodatkowych kosztów związanych z edukacją.

W krajach wysoko rozwiniętych, ale też już w Polsce można zaobserwować zjawisko podziału społeczeństwa na starzejącą się publiczność tzw. starych mediów (prasa i telewizja tradycyjna) i odmładzającą się publiczność nowych (telewizja satelitarna, Internet, MP3 itd.) oraz występowania tzw. analfabetyzmu komputerowego, skazującego ludzi niepotrafiących posługiwać się komputerem między innymi na trwałe bezrobocie (Goban-Klas, Sienkiewicz 1999, s. 100).

W społeczeństwie informacyjnym, w którym wiedza jest warunkiem rozwoju społeczeństwa, uczenie się przez całe życie jest sprawą kluczową i globalnym celem edukacji. Do realizacji tej idei należy przygotowywać młodzież już w procesie edukacji formalnej, ciągłej, tak aby umiała – i chciała – podejmować kształcenie nieformalne czy incydentalne.

Bibliografia

- Bangemann M., *Europa a globalne społeczeństwo informacyjne. Zalecenia dla Komisji Europejskiej* (1994), za: http://cyberbadacz.republika.pl/raport_bangemanna.html.
- Bauman Z., *Globalizacja i co z tego dla ludzi wynika*, PIW, Warszawa 2000.
- Beck U., *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
- Bogaj A., *Człowiek w środowisku pracy*, w: S.M. Kwiatkowski, A. Bogaj, B. Baraniak, *Pedagogika pracy*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Dalin P., Rust V.D., *Towards schooling for the twendy – first Centry*, London – New Jork 1996. Za: Z. Kwieciński, *Tropy – ślady – prób. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, Wydawnictwo Edytor, Poznań – Olsztyn 2000.
- Giddens A., *Socjologia*, PWN, Warszawa 2005.
- Goban-Klas T., *Spółeczeństwo masowe, informacyjne, sieciowe czy medialne?*, „Ethos”, 2005, nr 1.
- Goban-Klas T., Sienkiewicz P., *Spółeczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999.
- Jacher W., *Cyberprzestrzeń a więzi społeczne*, w: *Spółeczeństwo informacyjne*, red. K. Wódz, T. Wieczorek, WSB w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2007.
- Juszczyk S., *Człowiek w świecie elektronicznych mediów – szanse i zagrożenia*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 2000.
- Kieras A., Szczepański M.S., Żydek-Bednarczuk U., *Internet – spółeczeństwo informacyjne – kultura*, Śląskie Wydawnictwo Naukowe WSZiNS w Tychach, Tychy 2006.
- Kwieciński Z., *Tropy – ślady – prób. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, Wydawnictwo Edytor, Poznań – Olsztyn 2000.
- Lewowicki T., *Przemiany oświaty*, Wydawnictwo Żak, Warszawa 1995.
- Mikroelektronika i spółeczeństwo. Na dobre czy na złe? Raport Klubu Rzymskiego*, red. G. Friedrichs, A. Schaff, Książka i Wiedza, Warszawa 1987.

Sitarski P., *Czy rzeczywistość wirtualna to odkrycie nowego świata?*, w: *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia*, red. M. Hopfinger, Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Truszkowska-Wojtkowiak M., Wojtkowiak J., *Społeczeństwo informacyjne – pytania o tożsamość, wiedzę i edukację*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008.